

II

1903 ápr. 5

Szell Kálmán miniszterelnök válaszfogalmazványa gr. Goluchowski Agenor közös külügyminiszterhez „az Amerikában élő magyar ajkú kivándorlottak érdekében tervezett akció” tárgyában¹

ME 1903 – XVI – 79 (1481)

(Gépirásos fogalmazvány.)

Külügyminiszter állást foglal az Amerikában élő magyar ajkú kivándorlottak érdekében tervezett akció ellen.

Bizalmas. K. s. K.

Külügyminiszter úrnak

Volt szerencsém venni Nagyméltóságod f. é. április hó 3-án 348. sz. a. kelt becses átiratát, melyben állást méltóztatott foglalni a magyar ajkú kivándorlottak érdekében tervbe vett akcióval szemben.

Nem tagadom, meglepett ez az állásfoglalás; ámde azt hiszem, hogy bizonyos félreértésen alapszik, miért is az alábbiakban a dolog vitás részét újból megkívánom beszélni, mert úgy vélem, hogy ezáltal Nagyméltóságod aggályait eloszlathatom.

A dolog természeténél fogva az amerikai akció megbeszélésére minden évben értekezletet tartani nem lehet, s így a januári konferencián az akció programját nem egy-két esztendőre, hanem mondhatni egy decenniumra kellett megállapítani, mi aztán — Nagyméltóságod becses átiratából is kitetszőleg — azt a téves látszatot kelti, mintha itt exorbitans actio-ról volna szó, mely Amerikában óriási feltűnést okozhatna. Ezzel szemben a dolog valóságban úgy áll, hogy ha az amerikai konferencián hozott határozatok fokozatosan hajtának végre, úgy egy évre olyan kevés esik, hogy általában nem adhat okot aggályokra. A tervek és szándékok egyébként ilyen akcióknál tapasztalás szerint éppen nem szoktak arányban állani az elért eredményekkel és a tényleg megvalósított dolgokkal. Szabadjon e tekintetben a gör. kat. vizitátor dolgára utalni, hol a tervek s a tárgyalások mérve után indulva bizonyára azt lehetne hinni, hogy már az önálló püspökséget is elértük.

Félreértésen látszik továbbá alapulni az az ottani felfogás is, mintha az Amerikába vándorolt magyaroknak jelentékeny része már amerikai állampolgár lenne: mert hiszen a m. é. október hó 9-én 701. sz. a. kelt ottani közlemény mellékletéből éppen az tűnik ki, hogy a munkásosztály, mely a magyar kivándorlás zömét képezi, megtartja magyar honosságát, s főleg csupán az izraelita kivándorlottak azok, akik amerikai polgárokká lesznek.

Lényegében nem akarok mást, mint egy magyar nyelvű lapnak színvonalát emelni, mi a magyar lapra nézve nem ütközhetik nehézségekbe akkor, midőn Nagyméltóságod kezdeményezése folytán két tót lapnak jelentékeny szubvenciót adok.

Lényegében nem akarok mást, mint a magyar ajkúak közé magyar papokat kiküldeni, mit m. é. szeptember hó 25-én 25. B. sz. a. tett jelentésében Hengelmüller úr is javal s mi a

¹ A fogalmazvány első oldalának lap szélére gépirással és piros ceruzával aláhúzva a következőket jegyezték: „N. B. — Ha a külügyminiszteri válasz beérkezik, az 1743—903. M. E. szám alatti iktatmány az irattárból — érdemleges intézkedés céljából — kiemelendő. Bpest 1903 IV/21.” — Feltehető, hogy a fogalmazvány eredeti átiratát nem küldötték el. Erre vall a *-gal jelzett bekezdés („Minderre való tekintettel” — lap szélén „Ezt szóval meg lehet mondani” stb.), valamint a fogalmazvány végén olvasható feljegyzés. Utóbbi teljes szövege: „A külügyminiszterhez intézett átirat német fogalmazványát a Miniszterelnök Úr Ó Excellenciája magával vitte Bécsbe, Bpest, 1903. április 6-án. Pajor (?)”

magyar ajkúakra nézve nem ütközhetik nehézségekbe, akkor, midőn a tót és rutén papok kiküldését Nagyméltóságod kezdeményezni és ajánlani méltóztatott.

Lényegében nem akarok mást, mint fokozatosan iskolákat szervezni, mi a magyar ajkúakra nézve nem ütközhetik nehézségekbe akkor, midőn a braddocki tót iskola támogatását szintén Nagyméltóságod kezdeményezte.

És hogyha mindez a 300 000 tót és 200 000 ruténnel, tehát egy félmillió embernél nem ütközik nehézségekbe, akkor a százezret még el sem ért magyarság támogatása még kevesebb akadályba fog ütközni, s erre való tekintettel a Nagyméltóságod által elfoglalt álláspontnak éppen az ellenkezője látszik fennforogni, ti. az, hogy az aránylag csekély magyarság nemzeti gondozása nem fog olyan nehézséget okozni, mint a sokkalta számosabb szlávok felkarolása, mi ottani részről kezdeményeztetett.

Minderre való tekintettel álláspontom teljes fenntartása mellett kérem kell Nagyméltóságodat, méltóztassék a fentiek tekintetbe vételével becses álláspontját újabb megfontolás tárgyává tenni, s annak eredményét velem *lehetőleg mielőbb* közölni, mert ha az akció magyar ágára vonatkozó álláspontom — minden jogosultsága mellett — várakozásom ellenére nem érvényesülhetne, úgy az amerikai akciót a maga csonka alakjában célra vezetőnek többé nem tekinthetném, s ennek következtében céltalan költségek elkerülése végett az egész amerikai akció leszerelése iránt a szükséges intézkedéseket mielőbb meg kellene tennem, illetve a szubvenciókat be kellene szüntetnem s a funkcionáriusokat vissza kellene hívnom.

Ami pedig abbéli álláspontomat illeti, hogy az Egyesült Államokban gör. kat. egyházi szempontból magyar érdekszférát kell képezniök; ez egyáltalában nem novum, hanem azt már m. é. december hó 26-án 6451. sz. a. kelt átiratomban is kifejtettem és bőven megindokoltam és Nagyméltóságod f. é. január hó 24-én 76. sz. a. kelt becses átiratának bevezetéséből arra a meggyőződésre kell jutni, hogy Nagyméltóságod felfogásommal nemcsak egyetért, hanem még annak megvalósításában is támogatni méltóztatik.

Miután pedig azon okok, melyek ezen álláspontom elfoglalásánál vezettek, úgy lm. uralkodóházunk érdekei, mint a magyar állam biztonsága szempontjából kényszerítőek, azt is fenn kell tartanom.

Végül, hogy Hengelmüller úr álláspontját a dolog teljes ismerete mellett foglalhassa el, van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel felkérni, méltóztassék vele 79—903 számú átiratom kiegészítéseként jelen jegyzékemet is közölni.

Fogadja stb.

Budapest, 1903. évi április hó 5-én.

[Készítette:] Klebelsberg